

Af Poul Gerhard Kristiansen,

67 år og cand.mag. i Historie og Religion. Er tidligere projektleder udlånt af Aarhus Universitet til Folkeuniversitetscentret Skærum til projekt om Andelsbevægelse og lokalsamfund, højskolelærer mm.. Tidligere og nuværende mangeårig landsformand for Retsforbundet og landssekretær og sekretariatsleder for Folkebevægelsen mod EU.

De store danske landboreformer. Konsekvenser og var de for alle?

Det var først og fremmest økonomiske årsager, som fik reformvenlige grundejere til at være positive overfor landboreformerne og ikke mindst at sælge jorden til bønderne i stedet for at fortsætte med fæstesystemet og stavnsbåndet. Ufri bønder producerede for lidt til at imødekomme efterspørgselen og samtidig voksede jordpriserne voldsomt især på grund af den frihandelskurs, som Danmark fulgte i den såkaldt florissante periode. Det ville altså være en økonomisk fordel for de feudale jorddrotter at frigøre lejerens ejendom til selveje. Det var selvfølgelig også positivt for bønderne fordi de blev frie selvejere, men faktisk var det en proces, der varede det meste af 1800-tallet med et stop i perioden efter statens konkurs i 1813 efter Napoleonskrigene. Og vel var det meget positivt for bønderne, men for husmandsbevægelsen og de jordløse blev forholdene ikke forbedret – snarere tværtimod. Der skulle nye landboreformer til sammen med den demokratiske grundlov i 1849, Andelsbevægelsen i slutningen af 1800-tallet og ikke mindst gennembruddet for georgistisk tænkning i begyndelsen af det 20. århundrede med "Køge-resolutionen" i 1902, hvor de sjællandske husmænd krævede grundskyld som led i deres frigørelse oveni at hartkornsskatterne var fjernet og indkomstskatten var på vej til at blive indført. Organiseringen af husmændene skabte et pres som politisk fik som resultat, at Det radikale så det dengang og ikke mindst styrkelsen af de georgistiske kræfter gennem Henry George Foreningen og politisk Danmarks Retsforbund pressede på for en georgistisk beskatning, som ville give husmænd og jordløse mulighed for at få "foden under egen jord" og sikre en retfærdig fordeling af de samfundsskabte og naturskabte værdier.

Men det er også klart, at netop oplysningstidens tanker og var slået igennem hos de fremsynede godsejere – især når det drejede sig om stavnsbåndets ophævelse. Stavnsbåndet betød, at enhver mand på landet mellem 4 og 40 ikke uden videre kunne flytte på grund af sikringen af arbejdskraft og at herremændene skulle stille soldater. Men værnepligten blev fortsat liggende på landbefolkningen til 1849 hvor den blev almindelig selvom mange byboere stadig kunne betale sig fra den ved at betale en anden til at stille for sig. Og Godsejerne beholdt i høj grad deres privilegium i forhold til frihed for betaling af hartkornsskatter.

Paradoksalt nok har bønderne grebet tilbage til stavnsbåndslignende forslag når de havde besvær med at hyre folk f.eks. under besættelsen, hvor mange unge mænd "rømte" til fordel for bedre betalte jobs i f.eks. brunkulslejer og byggerier på vestkysten. Pudsigt nok – i betragtning af hvilket parti bønderne primært tilsluttede sig og som ynder at kalde sig liberalt. De skulle måske se på elendige løn-og arbejdsvilkår i stedet for som årsagen. Og lige nu klages der i visse brancher over, at unge mennesker hellere vil være podere f.eks. end at tage sæsonarbejde.

Altså, når der i dansk historie tales om landboreformer uden nærmere angivelse af tid og sted, menes der altså de gennemgribende reformer af dansk landbrug i sidste halvdel af 1700-tallet. En del af disse reformer ses stadig i dag med det blotte øje som store sammenhængende marker i modsætning til de mange små strimler, der prægede landskabet før reformerne. Reformerne kørte ad tre spor:

Ophævelse af landsbyfællesskabet og dermed bondebrugets driftsmæssige selvstændiggørelse uanset ejendomsforhold.

En reform af fæstevæsenet og dermed bedre betingelser for de fæstebønder, der forblev knyttet til godserne.

Fæstevæsenets gradvise ophævelse og bøndergodsets overgang til selveje.

Det er karakteristisk, at reformerne kun i begrænset omfang blev gennemført som tvangsforanstaltninger. Ved landsbyfællesskabets ophævelse var der kun tale om, at regeringen stillede procedurer og metoder til rådighed for dem, der ønskede ændringer. Derimod var der i forbindelse med reformerne af vilkårene for de tilbageblevne fæstebønder tale om direkte påbud. Først i 1919 kom påbuddet om ophævelse af de sidste rester af fæstevæsenet og vi fik de første udstykninger til husmandsbrug bl.a. på jord fra lensbåndsafløsningen og præstegårdsjord.